

[58. 1.]

VOORLOOPIG VERSLAG.

[De vroegere stukken zijn gedrukt onder n°. 158
der zitting 1881—1882.]

Het afdeelingsonderzoek van het wetsontwerp houdende wettelijke bepalingen tot het tegengaan van overmatigen arbeid en verwaarloozing van kinderen, heeft aanleiding gegeven tot de navolgende opmerkingen en beschouwingen.

§ 1. Door vele leden werd dit ontwerp bestreden als een niet te rechtvaardigen uitbreiding van Staatszorg. Slechts dan zouden zij aan een dergelijken stap hunne goedkeuring kunnen verleen, indien bewezen kon worden:

1°. dat er zich werkelijk in verschillende streken van ons land op industrieel gebied tal van feiten en verschijnselen voordoen, die eene zoo ingrijpende tusschenkomst van de Staatsmacht wettigen;

2°. dat het particulier initiatief tot verbetering van den bestaanden toestand niets vermag.

De Regeering had echter, beweerde men, zelfs niet beproefd dat bewijs te leveren. Ten zeerste betreurden zij het, dat de Minister zich wel de moeite had gegeven om kennis te nemen van buitenlandsche toestanden en wetten, maar zich niet voldoende op de hoogte had gesteld van den toestand van het vraagstuk in ons eigen land. Ware dit geschied, dan zou het, meenden deze leden, gebleken zijn dat zich hier geenszins verschijnselen voordoen, die thans reeds, nu de wet van 1874 nog slechts zoo korten tijd gewerkt heeft, eene zoo ver strekkende verbodswet noodzakelijk maken. Men gaf toe dat zich somtijds enkele gevallen van exploitatie voordoen, maar behalve dat deze wel nooit geheel te vermijden zullen zijn, zouden zij naar hunne meening oneindig beter voorkomen kunnen worden door het particulier initiatief, zooals dit dan ook reeds bijv. te Enschedé en Hengelo gunstig werkt. Van algemeene ingenomenheid met dit ontwerp van wet was dan ook, naar zij meenden, niets te bespeuren. Wel is waar was in sommige adressen, ook van werkliedenvereenigingen, adhaesie aan dit wetsvoorstel betuigd, maar daarin meenden zij te moeten zien of een onbedachtzaam volgen van sommige leiders, of wel ingenomenheid met een onderwerp, dat nu eenmaal tot de mode van den dag behoort; terwijl bovendien de tegenstanders van het ontwerp zich eveneens konden beroepen op adressen als bijv. van onderscheidene steenfabrikanten, waarin de voordracht krachtig werd bestreden.

Dat het thans voorgedragen ontwerp van hetzelfde beginsel zou uitgaan als de wet-VAN HOUTEN van 1874, werd door eenige der bovengenoemde leden ten stelligste ontkend. Het beginsel der bestaande wet toch is, zeiden zij, bescherming der kinderen tegen de werkgevers; — het beginsel van dit ontwerp daarentegen bescherming der kinderen tegen hunne ouders.

Vreemd kwam het hun verder voor, dat, terwijl het opschrift der wet spreekt van *verwaarloozing* van kinderen, in het geheele ontwerp geene enkele desbetreffende bepaling voorkomt, en zij meenden te mogen vragen, of de voorbeelden van verwaarloozing niet het meest zullen voorkomen bij kinderen, die *niet* werken. Men make zich toch geene illusie door zich voor te stellen, dat allen die door deze wet aan de werkplaats of den veldarbeid zullen worden onttrokken, eene betere godsdienstige of zedelijke opleiding zullen ontvangen en een nieuw contingent voor

de school zullen opleveren. Dit laatste zou alleen kunnen worden bereikt door de invoering van den leerplicht. Enkel knoopten hieraan nog de opmerking vast, dat in het systeem der Regeering voorzeker evenzeer bepalingen behooren te worden in het leven geroepen tegen overmatigen *geestelijken* arbeid, waaraan de jeugd boven den leeftijd van twaalf jaren in vele gevallen is blootgesteld.

Men verlieze bovendien niet uit het oog, dat de voornaamste vreemde wetgevingen, door de Regeering vermeld, in hare bepalingen veel minder ver gaan dan hier voorgesteld wordt. In Engeland beperkt men zich, wat rechtstreeksch verbod betreft, tot den tienjarigen leeftijd, en is daarboven tot het dertiende jaar slechts sprake van toezicht. In hetzelfde Rijk, evenals in Duitschland, heeft men ten behoeve van jeugdige personen boven de 12 of 13 jaren wettelijke voorschriften omtrent werktijd, rusturen enz., doch alleen wat betreft den arbeid in fabrieken en werkplaatsen, terwijl de bepalingen voor de laatste minder streng zijn dan de eerste, en ook voor deze ruimer dan die van dit ontwerp Vrij algemeen — en dit gevoelen werd ook gedeeld door velen, die overigens in beginsel voorstanders van het ontwerp waren — verklaarde men zich dan ook afkeerig van de neiging tot generaliseeren, die in dit ontwerp doorstraalt, en meende dat onderzocht behoorde te worden, welke voorschriften omtrent den arbeid van kinderen en jeugdige personen wenschelijk zijn, niet in het algemeen, maar afzonderlijk ten aanzien van den arbeid in bepaalde soorten van fabrieken of werkplaatsen. Een onderzoek alzoo met het oog op de *soort* van den arbeid, ten einde langs dien weg, geheel overeenkomstig het Engelsche stelsel, tot eene minder eenvoudige maar meer practische regeling te komen, die in overeenstemming zou zijn met de bestaande behoeften en toestanden.

§ 2. Anderen, hoewel evenzeer gestemd tegen onge-rechtvaardigde uitbreiding van Staatszorg, meenden evenwel dat men zich daarbij op een verkeerd standpunt stelde, en te veel uit het oog verloor, dat reeds in 1874 het beginsel, dat de Staat moet waken tegen overmatigen arbeid van kinderen, in onze wetgeving is opgenomen. Zij konden zich dan ook wel vereenigen met hetgeen in den aanhef der Memorie van Toelichting wordt aangevoerd: dat het recht en de plicht van den Staat tot bescherming van het kind tegen het gevaar waaraan het door te vroegtijdigen of overmatigen arbeid wordt blootgesteld, niet meer behoeven betoogd te worden en blijkens de wet van 1874 door onze wetgevende macht zijn erkend. Bij de beoordeeling van dit wetsontwerp valt huns inziens alleen te onderzoeken, of sedert dat jaar gebleken is dat uitbreiding van de toen vastgestelde bepalingen noodzakelijk moet geacht worden, en zoo ja, hoever men dan in die richting behoort te gaan. Maar nu was hunne conclusie, dat de Regeering veel te ver wilde gaan. De noodzakelijkheid van wettelijke bepalingen omtrent den arbeid van kinderen boven 12 jaren was huns inziens niet bewezen, terwijl de meesten ook tegen het verbod van veldarbeid bezwaar hadden. Geenszins wilden zij echter daarmee te kennen geven, dat de bestaande wet in het geheel geene herziening eischte. Eene verbeterde redactie van de bestaande wet, ten einde eene goede toepassing van die wet mogelijk te maken, achtten zij zeer gewenscht, maar daarmee zou dan ook naar hunne meening voorloopig genoeg zijn gedaan, vooral daar men huns inziens niet mag vergeten, dat ook art. 253 van het nieuwe strafwetboek tegen gevaarlijken kinderarbeid straf bedreigt. Volgens de jurisprudentie van den Hoogen Raad is de werkgever echter niet strafbaar, indien er tusschen hem en het kind, dat in zijne werkplaats aan den arbeid is gevonden, geene huurovereenkomst bestaat. Daardoor nu wordt ontduiking al te gemakkelijk, en gaarne wilde men er toe medewerken om de wet in dit opzicht te verbeteren.

§ 3. Eene derde categorie van leden was van oordeel, dat de ondervinding sedert 1874 genoegzaam heeft bewezen dat de bestaande wet niet alleen verbetering, maar ook uitbreiding en aanvulling behoeft, eene uitbreiding en aanvulling, welke door eene bloote wijziging van redactie niet zou te bereiken zijn. Wel is waar konden zij zich niet met alle bijzonderheden van dit ontwerp vereenigen, maar aan de hoofdbeginselen er van, het uitstrekken der

Wettelijke bepalingen tot het tegengaan van overmatigen arbeid en verwaarloozing van kinderen.

bescherming van den Staat ook tot kinderen boven den twaalfjarigen leeftijd en het verbod van veldarbeid voor jeugdige kinderen, sommigen ook aan de instelling van inspecteurs, konden zij hunne goedkeuring schenken. Immers, hoewel de wet-VAN HOUTEN ontegenzeggelijk veel goeds heeft gesticht, toch is het evenmin te ontkennen, dat zij meer invloed ten goede zou hebben uitgeoefend, indien niet gebreken in de wet zelve tot bestendiging van misbruiken aanleiding hadden gegeven; indien niet op het verbod van arbeid te vele uitzonderingen waren toegelaten, en eindelijk, indien niet de Staat zijne zorg tot den twaalfjarigen leeftijd had beperkt. Zoolang het waar is, dat de lichamelijke ontwikkeling des kinds met zijn twaalfde levensjaar nog niet voltooid is — en wie zal dat beweren? — zoolang is zijne bescherming bij vaak overmatigen arbeid niet alleen gewenscht, maar ook plicht. Zeer zeker is exploitatie van kinderen in ons vaderland geenszins algemeen, maar te ontkennen valt het toch niet, dat er vooral in de groote centra van industrie van jonge meisjes en knapen dikwijls overmatige arbeid wordt gevorderd, bijv. in steenbakkerijen, katoenspinnerijen enz. Men wees onder anderen op het adres van de kamer van koophandel te Hengelo, welke kamer zeker volkomen tot oordeelen bevoegd is en wettelijke voorschriften ook voor kinderen boven 12 jaar wél noodig acht.

Ook de uitbreiding van het verbod tot veldarbeid werd door deze leden warm verdedigd. Vooreerst wezen zij op het ontzettende schoolverzuim, dat het gevolg is van den veldarbeid, waardoor tal van scholen gedurende geruimen tijd van het jaar zoodanig worden ontvolkt, dat klassikaal onderwijs zoo goed als onmogelijk wordt. Wel was er geen waarborg in deze wet, dat de kinderen van het veld naar de school zouden gaan, maar daarin was, zooals men ook bij de artikelen hoopte aan te toonen, wel te voorzien.

In de tweede plaats werd betoogd, dat de veldarbeid vooral in natte zomers ook wel degelijk aan de gezondheid van jeugdige kinderen schade toebrengt. Bij het wieden en aardappelrooien wordt maar al te dikwijls van de nog zoo teedere kinderkrachten gebruik gemaakt.

Inbreuk op de ouderlijke macht of op de rechten der ouders konden deze leden in de thans voorgestelde maatregelen volstrekt niet zien. Het kind, zoo werd betoogd, behoort in de eerste plaats aan zichzelf, en zoolang het nog niet in staat is om voor zijne eigene rechten op te komen, behoort de Staat daarvoor te waken, waar de ouders maar al te vaak vergeten, dat, naast de hun toegekende rechten, ook plichten op hen rusten. Het beginsel van dit ontwerp is, volgens deze leden, evenals van de wet van 1874, bescherming van het kind, en wanneer het belang van het kind inderdaad mocht vorderen, dat de wet niet alleen waakt tegen den zelfzuchtigen werkgever, maar ook tegen zelfzuchtige en plichtvergeten ouders, zou men daarom niet kunnen beweren, dat het ontwerp van een ander beginsel uitgaat.

Van het particulier initiatief was, meende men, in deze weinig te verwachten. Wel wist men dat in sommige fabrieksteden van Twenthe eenige patroons zich hadden verbonden om aan de fabriekskinderen geregeld onderwijs te verschaffen, maar een waarborg tegen overmatigen arbeid kreeg men daardoor niet, terwijl bovendien juist niet tegen de goedgezinde, maar tegen de onwillige patroons maatregelen noodig zijn.

Aan de adressen van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, van vele aanzienlijken in den lande, van werkliedenverenigingen enz. hechte men van deze zijde wel degelijk veel waarde, en men meende er met nadruk op te moeten wijzen, dat er zelfs onder de belanghebbende werkgevers, die zich hadden gedresseerd, bijna niemand was die in beginsel geene verscherping der wet van 1874 noodig achtte. Wel is waar beweren de steenfabrikanten, dat hunne industrie ten ernstigste zal worden bedreigd, indien de bepalingen voor kinderen van 12-16 jaren ook op hunne fabrieken van toepassing verklaard worden, maar door dergelijke verklaring werd men nog versterkt in de overtuiging, dat juist met betrekking tot dezen tak van industrie voorziening hoogst wenschelijk is.

Waarom, zoo werd nog in eene afdeeling gevraagd, behelst dit ontwerp geene bepalingen betreffende den arbeid van vrouwen, gelijk dit in de Engelsche wetgeving het geval

is? Hierop werd geantwoord, dat het ontwerp niet tegen deze soort van arbeid gericht is. Sommigen konden echter de vrees niet onderdrukken, dat het gevolg van dit gemis zou wezen, dat de goedkoopere kinderarbeid door vrouwenarbeid zou worden vervangen, waaruit een wellicht niet minder ongunstige toestand zou geboren worden.

§ 4. Afgescheiden van het al of niet wenschelijke der voorgestelde regeling kwam de vraag ter sprake, of het niet veeleer op den weg der gemeentebesturen zou liggen om gebruik te maken van de bevoegdheid, verleend bij art. 82 der wet op het lager onderwijs, en zoodanige regelen te stellen als, met het oog op de plaatselijke gesteldheid en op de verschillende soort van arbeid door kinderen verricht, in het belang hunner zedelijke, verstandelijke en lichamelijke ontwikkeling het meest wenschelijk en voor uitvoering vatbaar zijn. Door de zaak aan de gemeentebesturen over te laten zou men, naar sommiger oordeel, veel goeds kunnen tot stand brengen, onder medewerking van commissiën uit belangstellende ingezetenen der gemeente, die vrij wat beter dan bezoldigde inspecteurs en adjunct-inspecteurs met de behoeften van den werkgever, den werkmans en de ouders bekend zijn, en juist door eene verstandige leiding het doel zouden bereiken.

Hiertegen werd aangevoerd, dat de gemeentebesturen sinds de invoering van de wet op het lager onderwijs al zeer weinig bewijs hadden gegeven van belangstelling of medewerking ten opzichte van deze aangelegenheid, ofschoon het evenzeer erkend moest worden, dat het Rijksbestuur niet den minsten invloed of aandrang op de gemeentebesturen heeft uitgeoefend. Steeds zal zich bovendien, en dat wel juist in die gemeenten, waar verordeningen het meest noodzakelijk zouden wezen, het bezwaar doen gelden, dat bij vele gemeenteraden zoo niet het eigenbelang, althans het vermeende belang van landbouw of nijverheid zwaarder weegt dan het algemeen belang, terwijl zich ook thans reeds het geval voordoet, dat kinderen uit eene gemeente, waar eene verordening bestaat, eenvoudig gaan werken in eene naburige gemeente, waar er geene bestaat. Gaarne zou men intusschen van de Regeering vernemen, welk resultaat door de bepalingen van bovengenoemd artikel sedert de invoering der wet op het lager onderwijs verkregen is.

§ 5. Het had veler bevreemding gewekt, dat dit ontwerp niet is gecontrasigneerd door het hoofd van het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid. Naar hnnne meening toch was dit Departement bij deze aangelegenheid ten zeerste betrokken.

§ 6. Één lid, gebruik makende van het recht, verleend bij art. 27 van het Reglement van Orde, heeft zijne beschouwingen in eene Nota saamgevat, welke achter dit Verslag gevoegd is.

§ I. Inleidende bepalingen.

Art. 1. Zooals de redactie thans luidt, achtten de meesten het artikel onuitvoerbaar. Wat is te verstaan onder *bedrijf*? Elke bezigheid die onder de patentwet valt? Volgens de woorden van het artikel, ja. Het gevolg hiervan zal echter wezen, dat als het kind van een tuinman in diens tuin werkt, laatstgenoemde onder het bereik der wet valt, terwijl dit bij het kind van een particulier niet het geval is.

Ook de uitdrukking *huren* levert moeilijkheid op. Geschiedt dit reeds, wanneer men het kind voor het doen van een boodschap een boterham geeft? En zoo ook al de uitdrukking beperkt moet worden tot het beloonen van diensten met geld, is zij zeer gemakkelijk te ontduiken, door het kind alsdan bij gelegenheid eene gift te schenken.

Velen gaven de voorkeur aan de volgende redactie van alin. 2, op bladz. 8 der brochure van den heer WIJNEN: *Het wetsontwerp op den kinderarbeid. Overgedrukt uit de Maasbode*, in overweging gegeven:

»Huishoudelijke diensten en veldarbeid worden als arbeid aangemerkt, wanneer zij voor anderen dan voor de ouders of den voogd des kinds verricht worden.»

De veldarbeid, zooals die door kinderen ten behoeve van het huisgezin op kleine schaal wordt verricht, vooral

buiten de schooluren, te verbieden of te beperken, werd door de meerderheid nadeelig geacht. In sommige streken is veldarbeid en huisselijke dienst één, althans moeielijk te onderscheiden.

Art. 2. Wie moet, zoo werd gevraagd, als de *bestuurder* eener fabriek worden aangemerkt? En wie is bijv. bij het wieden de bestuurder, de wiedenbaas of de boer?

§ 2. *Van den arbeid van kinderen beneden de twaalf jaren.*

Art. 3. Men vergelijkte hierbij het aangevoerde bij art. 1.

Voorts werd een algemeen verbod, als in dit artikel, ook door de voorstanders van het beginsel van het ontwerp in vele gevallen te streng geacht. Het brengen van een schaap naar de weide, het zoeken van eikels tusschen de boomen, het rondbrengen van melk ook voor of na den schooltijd, zal bij het tot stand komen van dit wetsvoorstel voor kinderen beneden de twaalf jaren niet meer geoorloofd zijn. Nogmaals werd hierbij opgemerkt dat, zoolang geen leerplicht bestaat, deze bepaling meer kwaad dan goed zal doen, daar tal van kinderen beneden de twaalf jaren ten gevolge daarvan zullen gaan leegloopen en allerlei straatschenderij plegen.

Art. 4. Eenigen meenden, dat het hier de plaats zou zijn, om de wet in overeenstemming met haar opschrift te brengen, en ook maatregelen te nemen tegen verwaarloozing van kinderen. Tot bereiking van dit doel zou men als voorwaarde aan de schorsing kunnen verbinden, dat alleen die kinderen mogen arbeiden, welke gedurende het overige gedeelte van het jaar lager onderwijs genieten. Hierdoor zou zonder twijfel het schoolbezoek in hooge mate bevorderd worden.

De schorsing geschiedt op verzoek van den raad. Er waren leden die zich daarmede konden vereenigen, maar er waren anderen die het wenschelijker achtten dat de schorsing onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten geschiede door den raad zelve, als meer bekend met den toestand en de behoeften der gemeente. Over den duur der schorsing kan ook het best door den gemeenteraad geoordeeld worden, daar die van verschillende omstandigheden afhankelijk zal wezen. Ongunstig weder kan de oorzaak zijn, dat de veldarbeid van langen duur is. In Noord-Holland, waar in sommige streken de geheele oogst op het veld wordt gedorscht en waar bij den verbouw van hofzaden, verschillende aardvruchten en groenten, kinderarbeid nu en dan noodig is, is de tijd wanneer en hoelang in het algemeen niet juist te bepalen. Ook komt het in sommige streken voor, dat de wiedperiode en het aardappelpoten gelijktijdig plaats hebben. Met het oog op het bovenstaande wilden sommigen den duur der schorsing ruimer nemen, bijv. van tien weken of drie maanden, dessoods verdeeld over verschillende gedeelten des jaars. Het zou bovendien overweging kunnen verdienen, de schoolvacantie zooveel mogelijk daarmede in overeenstemming te brengen.

De vernietiging, in de laatste alinea bedoeld, zal moeten worden uitgesproken op grond van art. 166 der provinciale wet. Men vroeg echter, hoe hier strijd met de wet zal kunnen bestaan. Wanneer de schorsing niet heeft plaats gehad op verzoek van den raad? Maar in dat geval zal wel geen rechter een dergelijk besluit als geldig beschouwen, ook al is het niet vernietigd. Ook zal men zich moeielijk ter vernietiging op strijd met het algemeen belang kunnen beroepen, daar hier immers steeds van plaatselijk belang sprake zal wezen. Ter voorkoming dezer moeielijkheden werd in overweging gegeven, het middel van beroep bij den Koning voor deze vernietiging in de plaats te stellen.

Nog werd de opmerking gemaakt, dat art. 82 der wet op het lager onderwijs met deze bepaling in strijd is, althans niet onveranderd naast haar kan blijven bestaan.

Ten slotte werd de vrees uitgesproken, dat het voor de ouders vaak moeielijkheden zal opleveren van de hier bedoelde besluiten kennis te nemen. Vooral in verspreide landelijke gemeenten kan dit aan bezwaar onderhevig zijn.

Art. 5. Enkele leden wilden den in de eerste alinea genoemden leeftijd bepalen op tien jaren.

De tweede alinea vond vrij algemeen afkeuring. Waarom zou een kind van tien tot twaalf jaar des morgens ten vijf

uur niet de koeien naar het melkhok mogen drijven, of het melken leeren? Wat schaadt het, als het kind des avonds na zeven uur vader of moeder behulpzaam is in aardappelen op te zoeken, boonen te plukken, kool te planten enz., in plaats van aan de straat allerlei kwajongensstreken uit te voeren, of door verschillende soorten van dobbelspel den tijd nutteloos niet alleen, maar tot eigen nadeel door te brengen? Wat de gymnastiek is voor de kinderen uit andere standen, is de veldarbeid, goed geregeld, voor den arbeiders- en boerenstand. Niets bevordert de luiheid meer dan de lediggang; uit lediggang volgt verveling, uit verveling de kroeg, en uit de kroeg de armoede en de gevangenis. Zoo zou de toepassing van deze wet naar veler oordeel eene ramp zijn voor de kinderen, in plaats van een zegen. Waarom een kind op den vollen dag gedurende drie uren geen arbeid verrichten mag, daarentrent wenschte men nadere inlichtingen. Aangenomen dat de vrijheid gedurende zes weken is verleend, wat moet een knaap van tien tot twaalf jaar, die mede naar het veld gaat, bijv. bij den hooi- of graanoogst, gedurende die drie uren dan verrichten? Voor den oogst zijn die drie uren het meest waard. Hooi en graan, op het beste van den dag bijeengezameld, is droger dan hetgeen vóór of na dien tijd wordt geogst. Terwijl ieder vlijtig bezig is, zal de knaap, die lust heeft in werken, het onuitstaanbaar vinden dat hij niet mede mag doen; daarentegen voor den trage van aard zal het een middel zijn om reeds vroeg te leeren het beste gedeelte van den dag in luiheid en lediggang door te brengen.

Door enkele leden, die zich overigens met bovenstaande beschouwingen vereenigden, werd echter bedenking gemaakt tegen de aangevoerde voorbeelden van het drijven van de koeien naar het melkhok en het leeren melken, daar het hun twijfelachtig voorkwam of deze handelingen wel als veldarbeid konden beschouwd worden.

§ III. *Van den arbeid van kinderen boven de twaalf en beneden de zestien jaren.*

Art. 6. Een onderwerp van zooveel gewicht te regelen bij algemeen maatregel van inwendig bestuur, vond vrij algemeen tegenstand, en verre graf men de voorkeur aan opnemng in de wet van die industriën, waarbij men den kinderarbeid voorwaardelijk of onvoorwaardelijk wil verbieden. Sommigen wilden alleen voor die industriën regelen stellen, welke zich van voor het leven of de gezondheid gevaarlijke stoffen bedienen; anderen wenschten iets verder te gaan, en wezen er op dat in andere landen de fabrieksnijverheid ten opzichte van gevaarlijke machineriën ook tegenover volwassenen aan voorschriften gebonden is. Door deze zaak bij algemeen maatregel van inwendig bestuur te regelen, zou de industrie aan eene onzekerheid en verwarring worden blootgesteld, die de schromelijkste gevolgen zouden kunnen hebben. Verschillende maatregelen van inwendig bestuur, in de laatste jaren genomen, zooals die tot uitvoering van de wet op het lager onderwijs en het bekende besluit aangaande de niet-toelating van leerlingen van de hoogere burgerschool tot den geneeskundigen dienst bij het leger, zijn redenen dat men aan regeling langs dezen weg eene niet al te ruime toepassing wenscht toe te kennen.

Men twijfelde niet, of een grondig onderzoek zou de Regeering in staat stellen beter en duidelijker dit gewichtig belang bij de wet te regelen.

Art. 7. Tegen dit artikel rezen tal van bedenkingen, ook van de zijde van hen, die zich overigens als voorstanders van het ontwerp deden kennen. Volgens art. 8 zijn van de toepassing van dit artikel uitgesloten alleen veldarbeid en huisselijke diensten. *Bedrijf* komt dus voor in ruimen zin en mitsdien worden daaronder begrepen ook de werkzaamheden aan publieke gemakkelijkheden en aan de scheepvaart verbonden. Wilde de Regeering van hare bevoegdheid gebruik maken om voor deze en andere takken van nijverheid afwijkingen toe te staan, waarom die dan niet genoemd? Zij laat de Kamer bij de beoordeeling der wet hieromtrent geheel in het onzekere. De voorstellingen van publieke gemakkelijkheden beginnen gewoonlijk niet vóór zeven uur, terwijl de scheepvaart van elk uur dat haar dienstig is gebruik moet maken.

De toepassing van dit artikel werd verder door vele

leden onmogelijk geacht; uit alles bleek, zoo zeiden zij, dat de Regeering ten eenenmale onbekend is met den toestand van werkgever en arbeider in ons land, en zij meenden te mogen verwijzen naar de verschillende adressen, bij de Kamer ingekomen, waaronder van de kamer van koophandel en fabrieken te Enschedé en Almelo en andere, die volkomen op de hoogte van den toestand zijn, uit streken alzo waar loon en werk zoodanig worden geregeld als met de verschillende belangen het meest overeenkomt en waar daarenboven de verstandelijke en zedelijke belangen van het volk worden bevorderd. Al die onderscheidingen, waarbij voor de twaalfjarigen weer een kortere werkdag wordt vastgesteld dan voor de dertienjarigen en voor de dertienjarigen weer een kortere werkdag dan voor de veertienjarigen, zullen in de praktijk niet te controleren en geheel onuitvoerbaar blijken. Bovendien zou eene dergelijke theoretische regeling de industrie uitermate bemoeilijken. Waarom niet veel liever voor alle kinderen boven de twaalf en beneden de zestien jaren het maximum van werktijd op tien uren gesteld? Eene dergelijke regeling wordt ook door organen van handel en nijverheid aanbevolen.

Er waren er ook, die er de voorkeur aan zouden geven, elken arbeid tot den dertienjarigen leeftijd te verbieden, en dan bijv. tot zestienjarigen leeftijd het arbeiden des nachts. De Engelsche wet verbiedt den arbeid in fabrieken slechts tot het tiende jaar, en is tegenover den dertien- tot zestienjarigen leeftijd zóó ruim, dat zij niemand der in dit artikel genoemden zou treffen. Zij toch veroorlooft 10—10½ uren arbeid per dag, zelfs met vrijlating in sommige gevallen van over- en nachtwerk.

§ IV. Bepalingen, aan de in beide vorige paragrafen bedoelde kinderen gemeen.

Art. 9. Dit artikel kon men in het systeem der Regeering goedkeuren. Alleen zou men in de tweede alinea, in plaats van den burgemeester der gemeente, binnen welke het kind arbeid zal verrichten, liever den burgemeester zijner woonplaats vermeld hebben. Dit is en voor de kinderen en voor de gemeente-administratie gemakkelijker, terwijl het tevens, bij de veelvuldige verhuizingen der arbeiders, telkens dubbel werk zal voorkomen. Ook achtte men het wegraken der kaart een te onbeduidend feit om gestraft te worden, vooral als de vader zelf werkgever is.

Art. 10. Van de werking van dit artikel stelde men zich niet veel voor. Men meende dat, zoo de inspecteur niet steeds op het advies van den geneeskundige wilde afgaan, het tot conflicten tusschen deze beiden aanleiding zou geven. Volgens sommigen moet bovendien de geneeskundige, hier bedoeld, worden aangewezen en zijne bezoldiging geregeld; van kosteloze hulp verwachtte men, vooral in verspreid liggende landelijke gemeenten, niet veel. Ook zal het in tal van gevallen voorkomen dat het kind, hetwelk door den geneeskundige in staat wordt gerekend den bedoelden arbeid te verrichten, in fabriek of werkplaats terugkomend, zijne plaats bezet vindt.

Art. 11. De meerderheid wenschte dit artikel te doen vervallen, daar het behoort in of derogeert aan de Zondagswet. Het is verder in strijd met de bedoeling der wet, die het schoolbezoek wil bevorderen. Als men het oog op de Israëlieten heeft, drukke men die bedoeling duidelijk in de wet uit. Voor kinderen van andersdenkenden is het genot van een anderen vrijen dag in de week, hoe men het ook opvatte, niet gelijk aan het genot dat een vrije Zondag hun geeft. Bovendien zal het gevolg zijn dat een inspecteur, den werkgever bekeurende omdat deze een kind op Zondag doet arbeiden, ten antwoord ontvangt, dat men voornemens was hem een anderen dag als rustdag te geven.

§ V. Van het toezicht op den kinderarbeid.

De instelling der in deze paragraaf voorkomende inspecteurs en adjunct-inspecteurs werd door de meerderheid onvoorwaardelijk afgekeurd. Een leger van ambtenaren met de daaraan verbonden groote kosten zou daarvan het gevolg zijn, en de eenheid, welke de Regeering door het scheppen van dit toezicht hoopt te verkrijgen, werd door velen niet

gewenscht, die oordeelden dat het hier juist aankomt op verschil van toepassing, naar gelang der onderscheidene plaatselijke omstandigheden. De prikkel welke, naar de Regeering meent, de adjunct-inspecteurs bij het vervullen hunner taak zou aansporen, zou, naar men vreesde, zich voornamelijk openbaren in tal van bekeuringen, ten einde den naam van ijverig te verdienen en spoedig voor bevordering in aanmerking te komen. Eene goede plaatselijke politie, eene commissie van toezicht uit de gemeente, voorgelicht en gesteund door het geneeskundig Staatstoezicht, of wel toezicht van dit laatste alleen, achtten velen dan ook oneindig doelmatiger.

De voorstanders der hierbedoelde regeling daarentegen wilden in beginsel wel toestemmen, dat het corps ambtenaren niet zonder groote noodzaak moest worden uitgebreid, maar meenden toch, dat in de Memorie van Toelichting op goede gronden de noodzakelijkheid van de aanstelling van enkele inspecteurs was aangetoond. Naar hunne meening zullen alle andere verbeteringen van de wet-VAN HOUTEN zeer weinig baten, indien men niet tevens in de wet waarborgen geeft, dat er in het vervolg voldoende controle zal zijn. Maar vooral als adviseurs van de Regeering, die bouwstoffen verzamelen zoowel om eene goede uitvoering der bestaande bepalingen te bevorderen, als om tot bronnen te dienen voor latere regelingen betreffende dit onderwerp, achtten zij inspecteurs onmisbaar. Ook wezen de voorstanders er nog op, dat in het meergemelde adres van tal van aanzienlijken in den lande wordt verklaard, dat juist dat deel der Regeeringsvoordracht, dat betrekking heeft op de instelling van inspecteurs, de meeste waarde heeft, niet alleen omdat de ervaring overal heeft aangetoond dat eene arbeidswetgeving, hoe uitgebreid of beperkt ook, eerst volle vruchten draagt wanneer afzonderlijke ambtenaren met hare uitvoering worden belast, maar ook omdat de Regeering behoefte heeft aan ervaren raadslieden, die, de levensvoorwaarden der onderscheiden takken van bedrijf bestudeerende, haar in staat kunnen stellen, bij het voortschrijden der wetgeving op dit gebied, beleid te paren aan voortvarendheid en de rechtmatige belangen der nijverheid niet uit het oog te verliezen.

Men wenschte gaarne van de Regeering te vernemen, welke de kosten zouden zijn van de aanstelling van inspecteurs.

Art. 17. De schriftelijke last van den burgemeester, in alin. 2 en 3 bedoeld, zal wel nimmer geweigerd worden. Dezen echter voldoende te verklaren om den inspecteur het recht tot het binnentreden eener woning te verschaffen, achtte men niet wenschelijk. In andere gevallen toch wordt dat recht alleen gegeven, waar het geldt de opsporing van misdrijven of wetsovertredingen, nimmer, zoo als hier in verband met het volgend artikel blijkt, ook tot het verkrijgen van inlichtingen. Bovendien konden sommigen zich niet voorstellen, hoe het een inspecteur mogelijk zal wezen het gewenschte toezicht uit te oefenen. Toezicht op den kinderarbeid in woningen en op landerijen althans zal alleen kunnen geschieden door plaatselijke commissiën.

Art. 18. De verplichting tot het geven van inlichtingen, den hoofden van lagere scholen opgelegd, vond bij velen afkeuring. Deze toch zijn om verschillende redenen reeds met werkzaamheden van dien aard overladen.

Art. 19. De bij dit artikel aan de inspecteurs opgelegde geheimhouding werd door sommigen een onvoldoende waarborg voor de industrie genoemd. Reeds het feit dat uit den aard hunner betrekking deze ambtenaren met de geheimen daarvan zullen bekend worden, meenden zij voor de nijverheid zeer bezwarend te mogen achten. Hierop werd echter geantwoord, dat zulks in het stelsel der wet onvermijdelijk is.

Art. 20. Uit de woorden van het artikel zou men kunnen opmaken, dat alleen de hier genoemde ambtenaren proces-verbaal zullen kunnen opmaken. De bedoeling zal echter wel niet wezen, bijv. de ambtenaren der Rijks- en gemeentepolitie buiten te sluiten.

De vraag werd gedaan wat het gevolg zal zijn, als aan alin. 2 niet wordt voldaan, en of eene tijdsbepaling van 24 uren niet te kort is.

Wettelijke bepalingen tot het tegengaan van overmatigen arbeid en verwaarloozing van kinderen.

§ VI. *Strafbepalingen.*

Art. 21. Sommigen wenschten in geval der hier bedoelde overtredingen alleen den werkgever te straffen, niet ook de ouders, ten einde geen conflicten tusschen ouders en kinderen in het leven te roepen. Maar, zeiden anderen, ook de ouders behooren te worden gestraft, wanneer zij zelve overmatigen arbeid hunner kinderen bevorderen. Men verwees hier naar hetgeen in § 3 der algemeene beschouwingen omtrent dit punt reeds is opgemerkt.

Art. 22. Dit artikel gaat naar veler oordeel te ver. In tal van gevallen toch kan het wenschelijk zijn dat het kind bijv. de moeder die in de fabriek werkt, vergezelt. Ook zal het zich dikwijls voordoen dat de werkplaats onmiddellijk aan de huiskamer grenst, of zelfs één is met de huiskamer.

Art. 23. Het maximum werd door eenigen te hoog geacht. Hierop werd geantwoord, dat ook de gelegenheid moet worden gegeven vermogende overtreders behoorlijk te treffen.

De verplichting in het tweede lid voorgeschreven om in het daar bedoelde geval gevangenisstraf op te leggen, vond geen bijval. In de gelijkkluidende bepaling der drankwet wordt in plaats van *moet* gelezen *kan*.

Art. 25. Is onder deze strafbepaling ook begrepen het niet voldoen aan het voorschrift van art. 18? Zoo ja, dan oordeelde men haar te gestreng.

Art. 26. Meer in overeenstemming met de artt. 28 en 29 van het nieuwe strafwetboek zoude het zijn, te bepalen dat de schuldig verklaarde ambtenaar kan worden ontzet van het *recht* om ambten in het algemeen of het ambt van inspecteur of adjunct-inspecteur op den kinderarbeid te bekleeden.

In de tweede alinea behoort ook de eigenaar genoemd te worden.

Slotbepalingen.

Art. 28. Waarom zijn de krankzinnigen- en idiotengestichten hier niet opgenomen?

Aldus vastgesteld den 16den Juni 1883.

GOEMAN BORGESIUS.

DE JONG.

RUYS VAN BEERENBROEK.

VAN DER KAAY. (1)

NOTA.

De eenige reden waarom de Staat er zich mede kan bemoeien om den arbeid van kinderen te verbieden of te beperken is het misbruiken van den arbeid der kinderen in fabrieken, waardoor hunne gezondheid wordt bedorven; verder kan de Staatszorg op dit punt niet gaan; de door den Minister aangehaalde vreemde wetgevingen betreffen fabriekmatigen of daarmede gelijkstaanden arbeid; het zijn in Engeland alleen »the factories», in Frankrijk de industrie; het rapport van 1872 betreft alléén fabriekarbeid, gelijk ook de wet-VAN HOUTEN, en verder kan ik niet medewerken.

Nadeel van veldarbeid in het bijzonder voor de gezond-

(1) De heer HEYDENRIJCK had tijdens het vaststellen van dit Voorloopig Verslag opgehouden lid der Kamer te zijn.

heid en lichamelijke ontwikkeling der kinderen is mij onbekend, integendeel, de jeugdige lichamen worden er door versterkt.

De wet is onnoodig, ja schadelijk.

Art. 253 Wetboek van Strafvordering beheerscht de zaak.

De volgende zijn hoofdzakelijk mijne gronden:

I. Te leeren arbeiden is een groot, een hoog belang. Die in zijne jeugd en als kind niet heeft leeren arbeiden, kan later niet leeren om zich van 's morgens vroeg tot 's avonds laat in te spannen en te zwoegen; die het als kind heeft gedaan en geleerd, blijft werkzaam tot 's levens eind.

Wanneer men in den arbeidenden stand kiezen moet tusschen iemand die werken wil en werken kan en iemand die dat niet kan maar onderwezen is, dan kiest men tusschen den nijveren man en den bedelaar.

Door dat velen niet geleerd hebben te werken, ontstaan de bedelaars.

Het eeuwenoude spreekwoord zegt: *prius vivere postea philosophari*. Eerst het leven hebben en dan leeren.

Het wetsontwerp scheidt af en verwaarloost hetgeen in de eerste plaats, althans te gelijk, moet worden zich eigen gemaakt en geleerd.

II. MACAULAY zegt (1) I hardly know which is the greatest pest to society: a paternal government, that is to say a prying, meddlesome government, which intrudes itself into every part of human life and which thinks that it can do every thing for every body better than any body can do any thing for himself; enzv.

EDMOND VILLEY (2) zegt: L'état ne doit intervenir que s'il s'agit de sauvegarder des intérêts communs ou bien pour faire ce que l'individu est impuissant à entreprendre en dehors de ces deux cas son ingérence est condamnable.

De Staatsbemoeienis breidt zich weér uit met al zijn last en nadeel; ze grijpt om zich heen met duizenden armen daar waar alleen particuliere en ouderlijke kracht, beleid en energie moeten wekken.

Ze voert in haar gevolg een geheelen staf van ambtenaren en inspecteurs die het Staatsgezag en de Staatsmacht daar brengen waar alléén de band des gezins allen tot een werk moet vereenigen.

III. Het Staatsgezag mengt zich hier in het ouderlijk gezag.

Eene der moeielijkste zaken in het leven is de kinderen tot menschen op te voeden.

Er zijn luie, er zijn werkzame; er zijn allerlei soort van karakters onder de kinderen, veelal eigenzuchtige.

Nu moeten de ouders hunne kinderen het werken leeren.

Daar komt de Staatswet en geeft aan de kinderen het recht om te zeggen: »ik wil niet».

In hoevele duizenden huisgezinnen, die zich met moeite in stand kunnen houden, is die arbeid der kinderen zelfs voordeelig.

Arme gezinnen worden getroffen.

En hoe nuttig is het voor de kinderen, dat ze zien en helpen het ouderlijk gezin aan armoede en gebrek te ontwoekeren! Dat ze leeren kennen »the struggle for life».

En hoe bevorderlijk is dit voor liefde en eensgezindheid, voor energie en eerezucht.

En hoe nadeelig is gebrek aan bezigheid bij kinderen; reeds wordt geklaagd over toenemende baldadigheid.

En hoe vreemd: bij de meer vermogende kinderen wordt gymnastiek dringend aanbevolen, en de kinderen daartoe als 't ware bestemd worden van eene beweging afgedwongen, die hun eene gymnastiek leert als grondslag van latere bestaanmiddelen; eene voor hen geëigende arbeid wordt belemmerd!

IV. Hoevele beroepen zijn er niet, die niet of moeielijk of niet zoo goed kunnen worden aangeleerd tenzij de kinderen er reeds van kindsbeen bij omloopen en zoo veel mogelijk toe medewerken.

In het adres van steenfabrikanten, S. VAN VELZEN C. S. van 10 November 1882, wordt gezegd: »geene bekwame

(1) Parliamentary speeches „the ten hours bill”, bladz. 498.

(2) EDMOND VILLEY professeur en économie à Caen „du rôle de l'état dans l'ordre économique.”

steenfabriekarbeiders worden gevormd bijaldien zij niet van hunne jeugd af bij dezen tak van nijverheid worden opgeleid."

Ik voeg hierbij uit eigen ondervinding de turfgraverij: een turfgraver zeide mij eens dat al zijne zonen knappe turfgravers waren geworden, behalve een die, als kind steeds ziekelijk zijnde geweest, het op verderen leeftijd niet meer kon leeren en daarom soldaat was gaan worden en, in armoede vervallen, op Ommerschans was aangeland.

Zulke bedrijven zijn er veel en veel meer en worden in de requesten, onder anderen in dat van Almeloo en anderen genoemd.

V. De wet is onuitvoerbaar.

Ik zou het een gruwel rekenen om aan inspecteurs en adjuncten, aan de politie of rechterlijke macht het recht te geven om den huisvrede te schenden, om tusschen kind en ouders in te dringen en de ouders in het ongelijk te stellen.

Ook is het onmogelijk in dicht bevolkte steden en in uit elkander liggende dorpen toezicht uit te oefenen.

De wet is niet te handhaven.

VI. De wet op 't lager onderwijs, art. 82 a, heeft het aan de gemeenteraden overgelaten om verbodsbepalingen vast te stellen omtrent het arbeiden van kinderen beneden 12 jaren.

Die kunnen het ook beter doen omdat ze het plaatselijke

beter kennen, bijvoorbeeld door alléén op de schooluren dien arbeid te verbieden en dergelijke.

Waarom zal nu de algemeene wetgever dat aan den gemeente-wetgever afnemen?

't Is niet vatbaar voor algemeene regeling.

Wederom wordt inbreuk gemaakt op gemeentelijke vrijheid en autonomie en aan inspecteurs en adjuncten de macht gegeven.

VII. Het wetsontwerp koppelt volksgezondheid en schoolbezoek aan een.

Beide, en de hygienisten en de schoolmannen overdrijven en schaden daardoor hunne zaak.

De voorbeelden zijn er.

Deze overdrijving zou ook *zeer* schaden.

Er zijn betere middelen om het onderwijs te bevorderen.

Ik noem in de eerste plaats leerplicht, voorts avondschoolen, herhalingsonderwijs, zedelijke middelen en belooningen.

De tyrannieke, inquisitoire maatregelen tegen het huisgezin en het familieleven die het gevolg worden, zijn mij, hoe groot voorstander ook van onderwijs en van openbaar neutraal onderwijs, voor mijn vrijheidsgevoel te duur, zelfs als het onderwijs er door vooruitgaat.

Assen, Februari 1883.

OLDENHUIS GRATAMA.